

Peder Madsen, Kirkeraadet og Indre Mission

Af P. G. Lindhardt.

Denne undersøgelse vil klarlægge en af de mange kriser, som kendetegner den ældre Indre Mission og dens til enhver tid foregående kamp for magt og indflydelse. Krisen opstår i årene 1885—6 med brændpunkter i januar og juli—september 1886, men dens årsager og forudsætninger må søges længere tilbage, først og fremmest i den strid, som herskede mellem den folkeligt religiøse vækkelsesbevægelse, der havde hjemme i den af Vilhelm Beck ledede Kirkelig Forening for indre Mission i Danmark og det kristeligt-socialt arbejde, som under navn af Kirkelig Forening for indre Mission i København udgik fra det højere borgerskab og lededes af en række fremtrædende centrumspræster, en strid, der for alvor tog fart efter Rud. Frimodts død 1879 og kulminerede med bruddet mellem Beck og biskop H. Stein i foråret 1896 og med Becks angreb på det teologiske fakultets stilling til bibelkritikken i efteråret samme år, for endelig i foråret 1898 at ende med »Landmissionens« sejr gennem det kbhvske lægfolk og KFUM over Kbhvns IM.s bestyrelse og hele grundsyn¹.

Krisen er omtalt af Peder Madsens biograf, Frederik Torm², men på en sådan måde, at hverken dens faser eller

¹) Nogen — men langt fra tilstrækkelig — besked om disse brydninger giver P. Holt: Nød dem —, 1940, jfr. P. G. Lindhardt: Morten Pontoppidan II, 1953, 32 ff.

²) Frederik Torm: Biskop Peder Madsen, 1926, 149: »Men (tiltrods for ordningen efter den tyske krig, se p. 446) var der alligevel hos adskillige en Del Ængstelse for, at Indre Mission — især efter Becks Død — kunde glide mere bort fra Folkekirken, og man vilde derfor forsøge at opnaa

dens indre struktur bliver klare, og heller ikke således, at man virkelig får indtryk af den overvældende rolle, P. Madsen — en typisk repræsentant for det kbhvske syn på indre mission — spillede i den.

Som overbevist tilhænger af de kbhvske metoder og principper blev Madsen tidligt skeptisk overfor Beck, også rent personligt. Da Madsens ven, sognepræsten i Grenå — siden stiftsprovst i Aalborg — C. Jacobi, 1880 blev kritiseret offentligt af Beck for en ligprædiken, han havde holdt, vendte Jacobi sig til Madsen og bad ham hjælpe sig til at få oprejsning. Becks autoritet var stor på Djursland, hvor han havde virket til 1874, og Jacobi frygtede virkningerne af hans kritik for sin præstegerning¹. Madsen blev ængstelig: vel var Becks adfærd både letfærdig, bedrøvelig, uværdig, hovmodig og foragtelig, men det var ikke nemt at skaffe Jacobi oprejsning². Efter et møde i Kbhvns Kon-

en endnu fastere Forbindelse. Dette var en overordentlig vanskelig Sag. Det var naturligt, at Madsen, hvis dybe Forstaaelse for Indre Mission var velkendt, valgtes til at føre Forhandlingerne med Vilh. Beck. Det lykkedes da ogsaa Madsen at holde dem i et godt Spor. Man blev under Forhandlingerne klar over, at man i Retning af lovmæssige Bestemmelser ikke kunde komme synderligt længere frem, end man var kommet ved de tidligere Underhandlinger. Dog sendte Kirkeraadet en Række Hensstillinger til Indre Missions Bestyrelse, som toges til Følge. Som vi skal se, foreligger der her en fuldstændig fortegning; det er tilsløret, at det var Madsen, som tog initiativet, at hans motiv var at binde IM.s frihed — et led i kampen for den kbhvske IM — at Madsens måde at holde forhandlingerne i det gode spor på var højst angribelig, både i forholdet til Beck og til Kirkeraadet, og endelig at han i virkeligheden blev aldeles udmanøvreret af Beck og desavoueret af Kirkeraadets flertal som en, der havde været ved at sætte bispeembedets autoritet over styr, og at han derfor forlod Kirkeraadet som en slagen mand. Torm har næppe kendt Kirkeraadets forhandlingsprotokol (i Sjællands bispearkiv, bispegården, Kbhvn), men hans henvisning, a. s. 221, viser, at han har kendt Madsens brevveksling med Beck og også den nedennævnte brevveksling Baumann—Beck og Paludan-Müller—Madsen; Madsens arkiv er ordnet af Torm.

¹) Jacobi til Madsen, Add. 4° 1165, D, 12/8-80.

²) Madsen til Jacobi, sst. 16/8-80.

vent søgte han at få P. Krag (sognepræst ved Jacobskirken) til at invitere sig til middag sammen med Beck, som imidlertid bad sig undskyldt. Det var ikke blot om Jacobi, Madsen vilde have talt med Beck, men også om forholdet mellem de to missioner: han meddelte Jacobi, at Stein — Kbhvns IM.s formand — ved konventet havde holdt et foredrag om betegnelsen »de hellige«. Det havde været et dårligt foredrag, men det havde bestemt reserveret betegnelsen »de hellige« for fuldkommenhedstilstanden, og selvom Beck på sin »haandgribelige« måde gik hårdt imod Stein — hvad også Rørdam og Krag gjorde — var det glædeligt — og det eneste glædelige ved det møde — at Kbhvns IM.s formand havde taget så bestemt afstand fra Becks anskuelser; det tiltrængtes, og det vilde forhåbentlig blive et bidrag til at afvikle »vort Mellemværende med Beck«, altså Kbhvns IM.s¹.

Samtidig var den »*thyske krig*« under fuld udvikling. Den begyndte, da nogle præster i Thy klagede over to indremissionærers egenmægtige optræden i deres sogne (sept. 1880); Beck afviste på IM.s bestyrelses vegne skarpt og hånligt deres klage, hvorefter de gennem biskop Lind — som støttede dem — henvendte sig til øvrigheden (jan. 1881); og dermed kom Beck i alvorlig klemme, fordi det så ud til, at den bureaukratiske kultusminister, Jacob Scavenius, vilde slå til og kue IM ved at forbyde præsterne at have noget med den at gøre². I sin kvide opsøgte han Stein; det skete efter et brev fra Stein til provst Vahl, hvori han frarådede IM en påtænkt massedemonstration overfor Ministeriet (gennem en adresse) og gjorde gældende, at »vi« (Kbhvns IM) også havde adskilligt at indvende mod kolportørerne. Beck tog ind til Stein og indrømmede, at mere kontrol med missionærerne var ønskelig; han vilde også ud-

¹) sst. 14/1-81.

²) Om den thyske krig i almindelighed, se L. Blauenfeldt: Den indre Missions Historie, 1912, 183 ff. jfr. Vilhelm Beck: Erindringer fra mit Liv, 1901, 167 ff. P. G. Lindhardt: Fem Aalborg-Bisper, 1954, 53 ff.

vide bestyrelsen og stille hver missionær under direkte tilsyn, gøre de thyske præster en undskyldning og afskedige de pågældende missionærer (kun den ene blev faktisk afskediget), ja endog passe bedre på sin mund i fremtiden! Han læste en erklæring for Stein, hvori han præciserede alle disse indrømmelser, men erklærede, at det forslag (som stammede fra de thyske præster), at IM skulde underlægges bisperne, vilde sprænge bevægelsen og forårsage en sektetrisk lægmandsmision; det gav Stein ham ret i, og han skrev efter Becks ønske til de thyske præster og foreslog dem forlig, mod at Beck fik en næse fra Ministeriet, bad thyboerne undskylde og forpligtede sig til sådanne garantier, som Martensen vilde godkende. Fra Stein gik Beck til Martensen, der havde ment, at det var Beck, som havde »opfundet hele Lægmandsvirksomheden« og først nu fattede betydningen af, at en vækkelsesbevægelse gennem IM var bragt under folkekirkelig kontrol. Martensen var imod det thyske (og biskop Linds) forslag om en helt ud folkekirkelig organisering af IM, men han ønskede garantier, bl. a. i form af en instrux, som skulde forelægges bisperne. Også Martensen frarådede — som Madsen og Stein — Beck den påtænkte adresse, og Stein mente, at om thyboerne nu ikke var molboer, vilde de slutte forlig, og alt kunde vendes til velsignelse. Selv håbede han til gengæld for sin hjælp at kunne vinde Becks støtte for Kbhvns IM.s ide om »Sognediakoner«; det kneb at gøre det kbhvske lægfolk denne tanke indlysende, men med Becks støtte vilde det nok gå bedre¹.

Beck vendte sig også til Madsen: »De kjender jo den thyske Sag, som nu nærmer sig den Afgjørelse, der kan blive meget skjæbnsvanger for indre Mission og for hele Folkekirken — i en Mands Hænder som Scavenius«. Mar-

¹) Stein til Madsen, Add. 4° 1165, A, 21/5-81. Brevet blev efter Steins ønske rundsendt og er påtegnet af J. Paulli (23/5) og V. Sch(ousboe) (26/5). Derimod ønskede Stein det ikke kendt udenfor bestyrelsens indkreds, at Kbhvns IM havde rakt Beck en hjælpende hånd.

tensen er velvillig, men helt uvidende om den åndelige tilstand i landet; han vil bevare IM.s ret til at udsende kolportører, men de må ikke vidne offentligt, hvor præsten er imod; og dette vil sprænge IM, så den går over på lægfolks hænder, for mange steder er der stor vækkelse, men grundtvigske præster, som de vakte ikke kan med, eller uvirk-somme præster. Sådanne steder er der bygget og skænket missionshuse til IM under forudsætning af, at missionærerne kommer der, og skal det nu forbydes, går lægfolket sine egne veje. Madsen har hjerte for missionen; Beck ved, at han ønsker kontrol, og nu skal der indføres et system af kontrollerende præster over hele landet; derfor bør Madsen nu gøre noget for at hidføre en god afgørelse både hos Martensen og Scavenius¹.

Sagen endtes med, at Martensen forestillede Ministeriet, at man ikke kunde regere med præster som med toldbetjente, og at IM derfor måtte virke frit, men i samarbejde med præsterne, Beck rejste til Thy, ydmygede sig og blev vel modtaget, da den første kølighed var overstået, IM.s bestyrelse udvidedes med hele 6 mand — alle præster, så at der nu var 9 præster mod to lægfolk, hver missionær blev stillet direkte under en tilsynsførende præst, udnævnt af IM.s bestyrelse, og der udstedtes en ny instrux, der først pålagde missionæren husbesøg og bogsalg, derefter også forsamlinger, »om dertil maatte gives ham Lejlighed«, thi ved ankomsten til et sogn skulde han indfinde sig hos præsten for at få råd om sit arbejde i sognet, om muligt i samarbejde med ham, og, dersom han får en velvillig modtagelse, søge at bevare det gode forhold og »navnlig aftale sine Forsamlinger med Præsten og søge saa vidt muligt at have denne med sig til disse«². Forudsætningen måtte da være, at præsten kunde hindre alle offentlige forsamlinger, afholdt af missionærer, og det er klart, at dette var en meget tung byrde for IM. I en henvendelse til IM.s

¹) Beck til Madsen, sst. 30/5-81.

²) jfr. Blauenfeldt: a. s. og Becks erindringer: a. s.

lægfolk måtte Beck påtage sig at forklare, at der i virkeligheden ikke var tale om noget nyt: det havde oprindeligt været tanken at stille hver missionær direkte under en præst (der havde blot fra først af ikke været tilstrækkelig mange velvillige præster, men nu var det en let sag at finde dem); ligeså havde det været tanken fra begyndelsen af, at missionærene skulde stille sig i det i den nye instrux angivne forhold til sognepræsterne, også det havde tidligere været upraktikabelt, og Beck lagde ikke skjul på, at det var et tungt krav at opfylde, men der var ingen vej uden om. Bestyrelsens udvidelse var foretaget, for at man ikke skulde kunne sige, at det var en enkelt præst (nemlig ham selv), der foretog denne omfattende missionsvirksomhed¹.

Under disse omstændigheder fandt Ministeriet det ikke nødvendigt at udtale sig², og de thyske præster fik således aldrig direkte svar på deres klage.

Herefter havde det været en oplagt sag, om man var gået videre med at knytte IM nøjere til det kirkelige tilsyn — de 52 præster, som bestyrelsen ansatte som tilsynsførende med missionærene, var naturligvis alle missionsfolk — men det skete foreløbig ikke. Samme sommer, som den thyske krig blev bragt til ende, holdt grundtvigianerne deres store Askov-møde og kampen mod Askov-adresserne optog i den nærmeste tid det kirkelige centrum på det livligste, og i denne kamp behøvede man IM.s støtte, hvad man da også rigeligt fik; alligevel brast forsøget på at organisere et alle omfattende Anti-askov-møde, og IM holdt derfor 1884 sit eget protestmøde³. Samtidig begyndte Kir-

¹) Indre Missions Tidende, 5/2-82, 81 ff. jfr. 26/2-82, 129 f.

²) Oplyst af P. Madsen i Kirkeraadets møde, 28/9-85, Forhandlingsprotokol 1884—86, fol. 219.

³) jfr. P. G. Lindhardt: Morten Pontoppidan I, 1950, 103 f. Heller ikke »højre-grundtvigianerne« lykkedes det at få med til protest. Om forhandlingerne mellem IM og det kirkelige centrums folk om et fremstød mod Askov-adresserne — forhandlinger som var af største betydning for Bethesdamødernes begyndelse — findes der adskillige papirer i Madsens arkiv (Add. 4° 1154).

keraadet at fungere, og dermed var der skabt det instrument, som i den rette mands hånd kunde blive midlet til at inkorporere den stadigt voxende missions-vækkelse under bispernes tilsyn og således sikre dens kræfter for kirken og hindre den i at komme på dogmatiske eller kirkelige afveje.

8/10-83 oprettedes ved kgl. resolution et *kirkeligt råd*, bestående af bisperne, en teologisk og en juridisk professor. Ideen var oprindelig D. G. Monrads; han vilde på denne måde søge at redde noget af sin kirkeforfatningstanke og forberede opfyldelsen af Grundlovens løfteparagraf¹. Martensen, som først var ligegyldig, blev siden ivrig for planen, og rådet opstod som en rådgivende instans for Ministeriet, samtidig med at det skulde kunne tage selvstændigt initiativ i indre kirkelige anliggender. Det var Ministerens hensigt senere at udvide det med både gejstlige og læge medlemmer², men herom blev der aldrig enighed i rådet, og denne plan faldt. Fra Rigsdagens side opfattedes rådet som en provisorisk foranstaltning, og Venstre bekæmpede det stadigt; det var kun en konsekvens heraf, at Venstre-regeringens første kirkepolitiske initiativ i 1901 var Kirke-raadets ophævelse.

Rådets teologiske medlem blev Madsen, ganske naturligt i kraft af hans position på dette tidspunkt, både i fakultetet og som konsulent for både bisperne (dog aldrig Martensen og Fog) og for kontorchef J. Jonquières ved

¹) Kirkehist. Saml. 6, III, 357 ff. 386 f.

²) Love og Expeditioner vedkommende Kirke- og Skolevæsen 1881—83, 363 ff. Da Scavenius tilbød Fog Sjællands bispestol (7/1-84, Ny kgl. Saml. 4° 3176) gav han et præcist udtryk for Kirke-raadets formål: — »paa den ene Side (at) være en Dæmper paa altfor yderliggaaende Frihedsbevægelser, som i Virkeligheden ville opløse Kirkesamfundet, men paa den anden Side være i Stand til at lede Bevægelserne saaledes, at Kirkesamfundet gennem tidssvarende Reforme og vel ogsaa Løsning af alt for snærende Baand kan holde sammen, og vi saaledes undgaar en Sprængning af Folkekirken, der ogsaa for det borgerlige Samfund vilde være en uoprettelig Ulykke«.

en mængde præsteansættelser¹. Selv gik han til sin nye opgave med største iver: Kirkeraadet skulde give Folkekirken fasthed, ikke mindst nu, hvor ministeren havde draget lægmandselementet frem. Det skulde dels hævede embedets autoritet, så præsterne ikke reduceredes til at blive menighedsordførere på linie med (eller endda under) lægmændene, dels skulde det hindre, at lægmændenes optagelse blev eet med politikernes. Det gjaldt om at søge tilbage til menighedsrådene i åndelig skikkelse, så at kun de, der i mindre kredse havde vist sig istand til at deltage i kirkens åndelige gerning, blev valgbare og valgberettigede til at komme med i udvidede landemoder og udvidet kirkeråd².

Allerede i Kirkeraadets første session foreslog Madsen (19/9-84) at udvide bispernes myndighed i rent kirkelige anliggender. Kirkeraadet skulde fastlægge principperne og de enkelte bisper gennemføre dem i deres stifter, så at sagerne overalt fik en ensartet behandling. Tyngdepunktet skulde flyttes fra Ministeriet til bisperne, der ikke mere skulde være administrative mellemlid, men selvstændigt handlende autoriteter i indre kirkelige sager. Ansvar og myndigheden skulde personliggøres. Dette var især påkrævet i disse tider, hvor en frikirkelig og individualistisk bevægelse udfoldede sig: »Hvor der kommer en Mand i det biskoppeliges Navn til Menigheden, og denne mærkede at han handlede med det fulde Ansvar, som ikke nu ligger fuldt paa Biskopperne, da Ministeriet har det endelige An-

¹) Add. 4° 1165. A, B. Også Vilhelm Beck søgte til Madsen for at få ham til at gøre noget for missionspræsters ansættelse og forflyttelse. Madsens breve til biskop Swane (hvis arkiv tilhører amtsforvalter Jørgen Swane, Vejle) er meget oplysende for denne betydningsfulde side af hans virksomhed. Hans position i kirken i almindelighed og blandt de teologiske studenter (jfr. tilstrømningen til hans berømte the-aftener) i særdeleshed bliver mere begribelig, når man ved noget om hans faktiske magtstilling ved talrige embedsbesættelser. Denne kirkehistorisk vigtige side af Madsens optræden er ganske forbigået hos Torm.

²) Madsen til Jacobi, Add. 4° 1165, D, 17/7-84.

svar, hvor de vedkommende Menighedsmedlemmer møde en saadan Instans, en Mand der har Mod til at træde op mod alle uberettigede Krav, og en Mand hvor der findes Kjærlighed til Folkekirken, som hos Biskopperne, — der vil en Afgjørelse fra Biskoppen have ganske anderledes Vægt end en Resolution fra Ministeriet. Den virkelige aandelige Myndighed respekteres endnu«. Siden 1848 har man kun set opløsning i kirken, nu trænges der til »en Faktor som kunde holde tilbage fra Frikirkens Skraaplan«, og det kan kun være bisperne, de er »ultimum refugium«, kun de har endnu autoritet nok til at træde op mod den frikirkelige bevægelse: »ad denne Vei ville vi faa et tilbageholdende Element med en virkelig aandelig Myndighed«, men bisperne må da være selvstændige i rent kirkelige sager; der bliver en afgørende forskel på en mands myndighed, hvis man ved, at han har det endelige ansvar, fremfor om han optræder som forhandlende melleminstans.

Monrad spurgte, om Madsen ønskede indgivet et andragende til Ministeriet, men Madsen mente, at man uden videre kunde anmode Ministeriet om at udruste bisperne med den fornødne myndighed; dertil svarede Monrad, »at det egentlige Hovedspørgsmaal var at vi stode under Ministeriet, og derunder ville vi blive staaende. Ministeriet tog al Hensyn til Biskoppernes Indstillinger, men Afgjørelsen maatte vedblive at være hos dette. Biskopperne maatte altid blive en Melleminstans saalænge Ministeriet stod ved Magt«. Madsen mente, at bisperne skulde have afgørelsen, og Ministeriet blive en »Appelinstans«. Swane kunde ikke se, at der var noget at gøre, men selve Kirkeraadets existens viste jo, at Ministeriet »gjerne gav os mere Myndighed«. Fog erklærede, at Madsens forslag tilsigtede en »Consistorialforfatning«, hvor Kirkeraadet fik direkte referat til kongen, og Clausen takkede Madsen for hans »store Kjærlighed til det biskoppelige Embede, men han troede ikke at hans Forslag kunde bringes ud i Livet«. Dette tiltrådte Fog¹.

¹) Kirkeraadets Forhandlingsprotokol, 1884—86, fol. 73 ff.

Dermed faldt den sag, men året efter tog Madsen — belært af erfaringen — mere konkret fat. 28/9-85 stillede han forslag om at overveje, »hvad der muligt kan gøres for at stille den indre Missions Lægmandsvirksomhed i noget Forhold til det kirkelige Tilsyn«. Baggrunden var dels den thyske krig, som havde vist, at den tilsyneladende så stejle Beck var til at få i tale, når han mødte modstand, dels den omstændighed, at Beck selv åbenbart nærede bekymringer for, hvordan det skulde gå IM, når hans egen faste hånd ikke mere holdt tøjlerne¹.

Madsen erklærede, at det er »en Kjendsgerning som vi alle ere vidende om at der har uddannet sig en egen Lærerstand i Danmark, som det kirkelige Tilsyn intet har at gjøre med, nemlig den indre Missions Colportører eller Lægprædikanter«. Hidtil var der ikke sket ulykker, men IM.s »Foraarstid« var forbi, tøjlerne ved at slappes, selvbevidstheden og frimodigheden i væxt. Dogmatisk kætteri — nægtelse af syndsforladelse i nadveren — var begyndt at brede sig, og »Styrelsen« er »ikke længer i Stand til at dæmpe Bevægelsen«. Rent galt vil det blive, når Beck dør. Ordningen af 1881 var et Skridt i den rigtige retning, men de tilsynsførende præster tilhører jo alle IM og går i missionærernes spor. Derfor vilde han foreslå, at biskopperne valgte tilsynsmændene eller ansatte andre ved siden af de af IM valgte; desuden måtte bisperne have en »vægtig Stemme med« m.h.t. hvor missionærerne skulde virke. For de var begyndt at blive magelige; de kom mest på egne, hvor de blev vel modtaget, begrænsede sig til møder og

¹) 11/12-79 mistede Beck en søn, der også hed Vilhelm, og ved begravelsen (Indre Missions Tidende, 11/1-80, 22 ff.) udtalte han, at dette slag var så meget tungere, som han havde tænkt, at den begavede dreng, der allerede nærede stor kærlighed til de hellige, skulde være hans efterfølger som formand for IM. Nedslået gentog han, hvad han så ofte havde hørt andre sige: »Hvad skal der blive af den indre Mission naar Vilhelm Beck ikke kan mere?« — og dette hjertesuk var ikke uden grund: han var ved at føle alderens tryk, og IM.s bestyrelse var en samling uselvstændige mænd, som helt var vant til at lade Beck bestemme.

gik ikke på husbesøg. Det var kraftspild at have dem gående på vakte egne, når de uvakte trængte til dem; desuden nøjedes missionærerne ikke med at vække folk og sende dem til præsten, men opretholdt mange steder en virksomhed, som i virkeligheden konkurrerede med præstens. Derimod ønskede Madsen ikke, at missionærerne skulde gennemgå en uddannelse og prøves af bisperne, og heller ikke at de skulde indordnes »ubetinget under Kirkens Tilsyn«, så at selve foreningen trådte tilbage. Det første vilde tage friskheden bort, det sidste kvæle hele sagen. Man burde skride til »garanterende Foranstaltninger«, og i den omstændighed, at Beck aldrig havde fået noget svar fra Ministeriet under den thyske krig, lå der en mulighed for, at man kunde komme videre af den her foreslåede vej.

Diskussionen drejede sig først om resultaterne af den thyske krig, og navnlig Clausen og Swane var meget ivrige for Madsens ide, også Fog takkede ham, men fortabte sig iøvrigt hurtigt i en række betragtninger over forholdet mellem kirke og stat, konkluderende i, at vanskelighederne alene lå på IM.s side; men måske kunde dog Madsens forslag bidrage til en løsning. Monrad anså sagen for »overordentlig vanskelig«: IM var en helt privat forening, der næppe frivilligt underkastede sig indskrænkninger, og at lægge pres på IM-præsterne ved at »trykke dem med Hensynet til deres Embedsstilling fandt han saare lidet ønskeligt«. Kom forslaget derimod fra IM selv, vilde han med glæde tage imod det, men det var mere end betænkeligt at fastsætte »Regler om hvilke vi ikke vidste, hvorvidt de vilde blive modtagne eller ei«. Træffende sammenlignede han forholdene med senmiddelalderens stridigheder mellem sognepræster og tiggermunke. Fog spurgte, om ikke Madsen kunde henstille til IM, »at den bad om Raadets Assistance«. Kbhvns IM havde, da han flyttede til København, bedt om hans støtte og altid vist, at den »ønskede inderligt at komme til at staa i nøie Forhold til Kirken«.

Madsen svarede med en redegørelse for den meget store forskel på de to missioner, men hvis rådet ønskede det, skulde han forsøge en henvendelse, skønt han ikke troede, at »Landmissionen« vilde »tage en saadan Henstilling op«. Dog burde i så fald de to bisper, Clausen og Swane, som stod IM nærmest, gå sammen med ham. Iøvrigt kunde han ikke se, at der kunde indvendes noget mod, at Kirkeraadet »selv tog Initiativet og indstillede Sagen til Ministeriet«. Han handlede alene af interesse for IM, men så længe man havde en Confessio Augustana med en artikel XIV (at ingen må prædike — nisi rite vocatus), gik det ikke an at lade lægmandsvirksomheden have det nuværende omfang: »dette bliver kun berettiget med Kirkens Autorisation«. Der var vanskeligheder nok, men under den nuværende minister — »der alt engang er traadt op mod Indre Missionen i denne Sag« — kunde man snarest håbe på planens gennemførelse. Swane støttede ham igen kraftigt: kontakt med missionen betød udvidelse af bispernes indflydelse: »Vi kunne ikke komme med ind i det bevægede Liv i Menighederne, men Lægmandsmissionen vil da hjælpe os dermed«, og bliver den ikke stillet under tilsyn, skejer den ud. Beføjelse til at gribe ind har man just i Conf. Aug. XIV. Monrad mente, at bisperne enkeltvis kunde optage forhandlinger med IM, men kun rent privat; han afviste bestemt at kalde Ministeriet til og gennem det øve tryk på IM.s bestyrelse. Clausen og Swane støttede atter Madsen og foreslog, dels at rådet skulde rette en udtalelse til Ministeriet, dels at Madsen skulde indlede forhandlinger med Beck om sagen. Madsen ønskede, at Clausen og Swane skulde deltage i disse forhandlinger, og Kirkeraadet endte med at anmode Clausen, Madsen og Swane om at gå videre med sagen¹.

8/1-86 skrev Beck til Madsen i højeste alteration: Han

¹) Kirkeraadets Forhandlingsprotokol 1884—86, fol. 218 ff.

havde i et blad¹ set, at bisperne vilde IM til livs, og spurgte nu, hvad meningen var. Var det virkelig bisperne, som stod bag? Var det ikke snarere Scavenius? Skal der igen være krig mod IM? Det vil jo være let nok at få ildesindede præster til at indberette et eller andet om missionærerne, og så er spillet gående. Ordningen af 1881 har virket godt, og det er skammeligt, om de upraktiske bisper nu vil ødelægge den, men deres eneste virkelige indsats synes ganske vist efterhånden at være at lægge Guds riges nidkære arbejdere hindringer i vejen, så »Døden« kan få ro til at herske i præstegårdene. Hvor er det utaknemligt af dem! Uden IM havde Folkekirken nu været et overdrev for sekter og vild grundtvigianisme. Et angreb på IM nu vil betyde, at præsterne mister indflydelsen, og at lægfolket går sine egne veje. Madsen, som jo har adgang til ministeren, må gribe ind for at hindre, at der bliver gjort noget ondt eller dumt.

Men det blev værre endnu: Just som Beck havde sendt

¹) I Jyllandsposten rettede 11/12-85 »En Lærer« et voldsomt angreb på grundtvigianernes kristelige og folkelige nedbrydningsarbejde. Dette blev sst. 23/12-85 optaget og uddybet af »En Præst«, som i betragtning af den mildhed, hvormed det kirkelige tilsyn tog på de ganske ulutherske og mod øvrigheden ulydige grundtvigianere fandt det »paa-faldende, at Bisperaadet i dette Efteraar gennem Biskopperne har udsendt Opfordring til Præsterne om at have et vaagent Øje med Indremissionærernes Virksomhed og indsende Beretning om denne«. Hvad man end kan mene om IM — den står ialtfald ikke Gud og øvrigheden imod; missionsfolk bliver tværtimod flere steder upopulære, fordi de ikke vil være med at sætte sig mod øvrigheden, og de er lutherske: »Ingen Præst i Danmark kan være mere luthersk end Vilhelm Beck, og som Herren saa følge ham Svende«. Dette indlæg blev gengivet i Sorø Amtstidende 7/1-86, og det er vel det, som direkte har foranlediget Beck til dagen efter at skrive til Madsen. »En Præst« bygger på forlydender, der igen må antages at stamme fra indiskretion af kirkerådsmedlemmer, måske endda fremkommet i den hensigt at opskræmme IM og Beck og gøre dem forhandlingsmodne.

dette nødskrig, fik han brev fra pastor Baumann¹ i Vester Egede: »Der er overdraget mig et Hverv, som jeg ikke forstaar, hvorfor det er overdraget mig, uden fordi Vedkommende anseer mig paa en Gang som Ven af »I. M.« og (som en meget konservativ Natur) af vor gamle Folkekirke. Sagen er da, at jeg fra en Side, der staar for høit til, at den kan modtage et Afslag direkte fra en Privatmand, uden at Sagen derved vilde vanskeliggjøres, er bleven anmodet om at indlede en Forespørgsel om, hvorvidt De kunde være villig til at lade »I. M.« med dens Lægmandsvirksomhed indorganiseres som Led i Folkekirken under de folkekirkelige Myndigheder«. Baumann kan ikke undre sig, om Beck ved dette kommer til at tænke på ordet: *timeo Danaos dona ferentes*, men har dog — i erindring om Becks ligtale over sønnen — ment at der kunde være grund til at tro, at Beck vilde overveje sagen alvorligt. Udadtil som indadtil vil IM møde store vanskeligheder ved Becks død. Siden 1881 hænger damoklessværdet over IM, og mon ikke Beck på denne baggrund vilde finde det motiveret at ordne dette spørgsmål, mens hans endnu »staar med en Indflydelse og Autoritet, som der maa tages Hensyn til, og som kan stille sine Betingelser« og desuden har et sådant »praktisk og overskuende Blik«, at han kan skønne,

¹) J. R. Baumann (1843—1920) var en anset gejstlig, nærmest af tredie retning, men med stærke sympatier for al indre og ydre mission; han skrev både i Indre Missions Tidende og i Fra Bethesda (Kbhvns IM.s blad), og 1901—04 var han formand for Det danske Missionsselskab. 1885 rådførte biskop Swane sig med P. Madsen om Baumanns kvalifikationer som stiftsprovst i Viborg; Madsen anbefalede ham på det bedste; han anså ham ikke for at være betydelig, men han var en god prædikant og en højkirkelig ven af IM, ikke af Becks type — en stor ros i Madsens mund. Swane opfordrede derefter Baumann til at søge til Viborg, men han vilde ikke (Swane til Madsen 4° 1165, B, 5/8, 26/8-85, med Madsens udat. svarkoncept til det første brev). Fr. Zeuthen — Becks »højre hånd« i IM.s bestyrelse og hans efterfølger som formand — blev derefter af Swane opfordret til at komme til Viborg, han sagde ja, men det blev til stor skuffelse for begge parter (en mængde papirer herom i brevvekslingen mellem Swane og Stein, i Swanes arkiv).

hvor langt man kan gå i retning af indrømmelser uden at »skade Sagens Kjærne« — hvilket man jo ikke kan forudsætte, at hans efterfølger vil være istand til! Vel skal IM indorganiseres som »Led« i Folkekirken, men kun med anerkendelse af dens »betydningsfulde Virksomhed til at vække Livet« i den. Beck vil formentlig bede om at få kortene lagt på bordet, men Baumann ved intet — udover at han er blevet anmodet om at indlede denne »aldeles foreløbige og *uofficielle* Forespørgsel« af en, der ikke kan modtage et direkte afslag¹.

Beck afventede Madsens svar, før han selv svarede Baumann, og Madsen forsikrede ham 14/1-86, at den jyske præst havde uret: der var intet cirkulære udsendt, og ingen tænkte på krig mod IM. Madsen havde ikke adgang til Scavenius, men henholdt sig altid til embedsmændene i Kultusministeriet. Forøvrigt vilde han ikke lægge skjul på, at Kirkeraadet havde forhandlet om IM. Der havde været almindelig anerkendelse af virksomheden og af Becks ledelse, men stor bekymring for, hvordan det skulde gå, når han var borte; han var jo den eneste, som havde autoritet, og det endda ikke en helt udiskutabel. Ordningen af 1881 hang også på Becks person. Han burde ikke dadle Kirkeraadet for disse overvejelser; man vilde kun venskabelige forhandlinger og havde ikke taget nogen beslutninger, men det var uforeneligt med en luthersk kirkes grundsætninger, at der bestod en fri lærerstand uden tilsyn. De frie kræfters spil skal bevares, men bisperne har god brug for IM, der jo også ved en forbindelse med bisperne får bedre forhold til præsterne. Det er ikke påkrævet, at man bryder sig om bisperne, men deres embede er nu engang kirkens eneste faste ordning og dens eneste værn mod skiftende ministre, Kirkeraadet det sidste værn mod kirkeligt anarki. Beck burde betænke dette, når han håner bisperne; de vil ikke IM til livs, men *kunde* skade den over-

¹) 6/1-86, Add. 4° 1159, afskrift med bispinde Madsens hånd, betegnet »Privatissime«.

ordentligt, om de vilde! Livsbevægelserne bør søge kontakt med bisperne, Beck kunde selv gøre meget, om han vilde, og Madsen ender brevet med at tilbyde ham at forhandle mundtligt om sagen¹.

¹⁸/1-86 svarede Beck Baumann: han vilde gerne have nærmere besked. Skulde IM være »Statsinstitution i Lighed med Præstens Stilling med Prøvelse af Missionærerne overfor Bispen eller anden officiel Examen, Missionærenes Udnævnelse af Myndighederne, Virksomheden ligesaa bestemt og kontrolleret af disse —, er det dette, man tilsigter, saa kan jeg aldeles bestemt sige, at dette vilde være en øjeblikkelig Tilintetgjørelse af »I. M.« som *kirkelig Forening*«. Missionærerne vilde ikke finde sig deri, og der vilde strax blive dannet en lægmandsmission med en ren lægmandsbestyrelse, en sekterisk og oppositionel bevægelse til megen plage for præsterne, især i disse i forvejen (politisk) urolige tider. Hidtil har IM virket dæmpende på de politiske brydninger i bondestanden, men uden præsternes medarbejde vil den hvirvles ind i det politiske røre »ligesom Grundtvigianismen«, virke ødelæggende og selv blive ødelagt. Beck henviste til, at Martensen i 1881 havde afvist biskop Linds forslag om en sådan indorganisation og til Beck havde sagt, at når »Folkekirken engang ramler sammen, vil det blive den I. M., som optager og redder de levende Rester«. Martensen havde skaffet ordningen af 1881, og den virkede godt, det var bundutaknemligt af bisperne at gribe forstyrrende ind — netop nu ved 25 årsjubilæet og gøre dette år til et sorgens år. Men dette betød ikke, at Beck vilde afvise enhver forhandling; muligt kunde der nok ændres i IM.s ordning, blot »dens frie Stilling under dens egen fri Bestyrelse blev respekteret«. En stramning af båndene kan vanskeligt bæres, også Becks autoritet har sine grænser, og en statsmission vil aldrig kunne leve af frivillige gaver, ikke støttet af den levende menighed².

¹) sst. koncept.

²) sst. i afskrift, jfr. p. 458. note 1.

Madsen fik svar 18/1-86. Beck bad ham forstå den uro, han følte: den thyske krig havde taget hårdere på ham end samtlige hans præsteår. Hvis det kun drejer sig om det, Madsen nævner, skal han ikke modsætte sig forhandlinger, men et bispetilsyn tror han ikke på, det er jo ikke engang effektivt overfor præsterne! Beck gennemgår sine erfaringer med bisperne: Martensen havde ganske vist gjort IM en stor tjeneste, men først da ministeren truede. Laub var kølig, Balslev venlig mod Beck personlig, men lagde IM alle de hindringer i vejen, som han kunde, Monrad blev han aldrig klog på, Engelstoft var passiv, men gjorde ikke fortræd, Lind var IM.s svorne fjende; han havde sagt til de nordjyske missionærer, at han vilde forbyde deres virksomhed, om han kunde. Kun Swane havde vist sig forstående. Det kan være meget godt, at bisperne har brug for IM, men de er altfor upraktiske til at vide, hvor missionærerne skal sættes ind, og klages der over, at de ikke kommer på de døde egne, kan det jo skyldes, at præsterne dér står dem imod. Forøvrigt tror Beck ikke, at situationen er så fredelig, som Madsen skildrer. Baumanns brev, som han vedlægger, har utvivlsomt Ministeriet som kilde — Beck kunde efter dets indledning ikke godt tro andet — det er Linds ide fra 1881, som her går igen. Beck advarer igen indstændigt mod indgreb, men kan tænke sig Kirke-raadet som en regulerende autoritet i baggrunden; dog må man betænke, at de politiske forhold er vanskelige, ethvert indgreb vil blive opfattet som et ministerielt anslag mod friheden og sætte ondt blod i lægfolket. Beck overvejer ikke, hvad der skal ske ved hans død. IM er Herrens — og uden er der i bestyrelsen en duelig mand (Fr. Zeuthen?), som kan opdrages til eftermand. Dominus providebit¹.

Den her refererede korrespondance peger ganske tydeligt hen på P. Madsen — hvem Fog og Kirke-raadet havde overdraget at få forhandlinger igang, således at initiativet lå hos IM, og bisperne ikke blev kompromitteret ved et af-

¹) sst.

slag på en henvendelse — som bagmanden for den aktion, der skulde sætte Beck i affekt og stemme ham gunstigt til at optage forhandlinger, når han opdagede, at anslaget var mindre slemt, end han først havde troet. Imidlertid behøver vi ikke at blive ved indicierne: 23/1-86 tilskrev provst, dr. theol. J. Paludan-Müller i Snesere (hvem Madsen stod nær siden deres samarbejde i perikope-sagen, der førte til optagelse af en ny textrække¹⁾ Madsen og mindede ham om, at han allerede 22/10-85 havde spurgt Paludan-Müller, om han troede, at IM.s bestyrelse kunde tænkes at ville gå ind under en folkekirkelig ordning. Paludan-Müller erindrede ikke at have påtaget sig noget bestemt hverv; han havde heller ikke omtalt sagen for andre end den nærboende pastor Baumann, da de mødtes ved helligtrekongersgudtjeneste i Snesere²⁾. Madsens navn havde han hyllet i »Discretionens tætteste Slør« og blot meddelt Baumann, at han fra aldeles kompetent side vidste, at man ønskede en henvendelse til Beck, og at Baumann burde påtage sig den, fordi den da vilde komme i venskabelig skikkelse. Nu viste Becks reaktion, at han — trods en ikke uforståelig ængstelse — var til at tale med, og nu burde Madsen handle hurtigt, for så hårdt som IM for tiden farer frem, vil det ende med forskrækkelse for den selv, og sognepræsternes autoritet undergraves. Paludan-Müller foreslog en ordning i 5 punkter: den fri IM-virksomhed bevares; bestyrelsen supplerer sig selv, men udvides med et af Kirkeraadet valgt medlem; IM forpligter sig til at dirigere missionærerne hen, hvor der er brug for dem, og så vidt muligt rette sig efter bispernes ønsker; bestyrelsen har ansvar for missionærernes uddannelse og antagelse, men kan ikke afvise klager, der rettes gennem provsterne; in-

¹⁾ se brevene i Add. 4° 1158 jfr. 4° 1165^I A, og Torm: a. s. 142 ff.

²⁾ Denne må have været 5/1-86; Baumann har været meget rask i vendingen, siden han allerede dagen efter skrev til Beck.

struxen skal approberes af Kirkeraadet¹. Således udrustet skrev Madsen 29/1-86 til Beck: Han forstod så godt, om Baumanns brev havde foruroliget ham, men Kirkeraadets planer gik ikke så vidt: overdrivelserne i Baumanns brev var opstået ved, at oplysningerne var gået gennem flere hænder (!). Ikke med eet ord antydede Madsen, at han kendte Baumanns henvendelse ad anden vej end gennem Becks brev til ham selv; han udtrykte blot håbet om, at forhandlingerne måtte føre til et godt resultat².

Dog trak sagen ud. I foråret konfererede Madsen ganske vist med Swane og Clausen, da de var i Kbhvn, og forelagde dem sit udkast³, men derefter var Beck i Karlsbad, og siden skulde der være IM-bestyrelsesmøde, og dette vilde den forsigtige Madsen afvente, »thi saavidt jeg kender Partiforhold, var det allerfarligste for Sagens Fremme, om dens første Stadium blev en Fremlæggelse for hele Becks Kreds, der da med eller uden hans Foranledning let binder Føreren, saa han kan skyde sig ind under hele Bestyrelsens Afgjørelse. En Forhandling med ham (og Zeuthen) alene er utvivlsomt det gunstigste«⁴. IM.s bestyrelsesmøde i Randers⁵ sluttede 9/7-86, og samme dag slog Madsen omsider til. Han opstillede et program i 8 punkter, men til Beck skrev han dem alle 8 ud i eet, for at det ikke skulde tage sig for voldsomt ud, og for ikke at binde Kirkeraadet lod ham dem blot fremtræde som et forhandlingsgrundlag, fremsat i fortrolighed.⁶

¹) Add. 4° 1159. Paludan-Müller vedlagde brevvekslingen Baumann-Beck, og bad om at få den igen; forinden har Madsen altså sikret sig en afskrift.

²) sst. koncept.

³) oplyst af Madsen i Kirkeraadets møde 22/9-86, jfr. p. 467.

⁴) Madsen til Swane, 9/7-86.

⁵) Indre Missions Tidende, 22/8-86, 537 ff.

⁶) Madsen til Swane, 9/7-86, jfr. til Beck, s. d. trykt i Chr. Sørensen: Vilhelm Beck, 1913, 11 f. Til Beck minder Madsen om brevvekslingen i januar og om, at den var foranlediget af Beck! Derefter går han — da

Punkterne var: 1) IM fortsætter som fri institution, 2) bestyrelsen supplerer sig selv; mindst halvdelen skal være præster i Folkekirken, og desuden tiltrædes bestyrelsen af et af Kirkeraadet (Ministeriet) valgt medlem. 3) Bestyrelsen ansætter missionærerne, 4) udnævner de tilsynshavende præster og meddeler bisperne, hvem de er. 5) Missionærinstruxen skal approberes af Kirkeraadet; i en parentes, — som Beck ikke fik at se, fordi det var klogest først at ordne principperne, siden kunde man udfylde enkelthederne, når han var gået ind på hovedsagen! — hedder det, at missionærerne ikke må optræde polemisk og dømmende overfor præsterne, kun må holde forsamlinger med præstens samtykke, med mindre bispens vil dispensere præstens afgørelse; giver en forhandling mellem IM.s bestyrelse og præsten ikke resultat, kan der appelleres til biskoppen. 6) IM aflægger årlig beretning til Kirkeraadet om arbejdet, 7) IM forpligter sig såvidt muligt til at virke, hvor bisperne af forbigående eller vedvarende grunde anser det for ønskeligt (udstrakte sogne, steder med svagelige eller uduelige præster, sekteriske eller »døde« egne etc.). 8) Klager over missionærer forebringes bispens, som forhandler med IM.s bestyrelse; opnås enighed ikke, forbeholder bispens sig »Folkekirkens Ret«.

Stort set havde Madsen fulgt Paludan-Müllers udkast, og Swane var tilfreds med Madsens forslag; han forhandlede med Zeuthen og fandt ham gunstigt stemt¹. Men Beck — som nu havde haft god tid til at komme sig af forskrækkelsen i januar — gjorde knuder: han var slet ikke glad for Madsens brev; øjeblikket var så ugunstigt som muligt for en forbindelse med bisperne. Den nye ord-

der jo inden næste kirkeråds-session skulde »forhandles venskabeligt« over til »efter Raadets Anmodning . . at fremstille de Grundtræk, om hvilke Raadets Tanker nærmest har bevæget sig, for at høre Deres Mening derom«. Hermed overskred Madsen sin kompetence ganske betydeligt.

¹) Swane til Madsen, Add. 4° 1165, B, 12/7-86; Madsen til Swane, 14/7-86.

ning af 1881 — som han hidtil havde prist de heldige virkninger af — havde missionærerne modtaget med største mistænksomhed, og desuden gjorde den politiske situation sagen endnu sværere: IM.s venner hørte mest til bondestanden og var følgelig med den agiteret op til at betragte alt, som kom fra myndighederne, med mistillid. En ordning med bisperne vilde venstrepressen — som i forvejen »hader« IM — strax slå ned på for at skille IM og bønderne. Fremskynder man Madsens forslag, vil det indtræffe, som man frygter ved Becks død: IM bliver en sekt eller en ukirkelig lægmandsbevægelse, til største gene for præsterne. Besindige mænd vil dog vist høre råd fra ham, der menneskeligt talt har båret denne sag i 25 år, og som ved, hvad man kan byde »Menigheden«. Man bør vente til en bedre tid. Bestyrelsen er jo ikke menighedens herre, men dens befuldmægtigede; den styrer kun så langt, som menigheden giver tillid og penge; mister den det første, taber den også det andet. Det er meget, at »Menigheden« har fundet sig i, at bestyrelsesvalget ikke mere er demokratisk, og at der er 9 præster, men kun 2 lægmænd; buen kan spændes, så den brister. Efter samråd med et par af de ældste i bestyrelsen — desværre kom Madsens brev jo lige efter bestyrelsesmødet i Randers — vil han bemærke, at det er ganske uantageligt for IM at have et af Kirkeraadet valgt medlem siddende; dertil vil han selv og hele bestyrelsen sige bestemt nej, og gik bestyrelsen med, vilde Beck strax træde fra. At lave en arbejdsdygtig bestyrelse er svært; nu er det lykkedes omsider. Men hvem garanterer, at Kirkeraadet vil vælge en »troende« mand? Og selvom så var, garanterede det jo ikke, at han var til at arbejde sammen med! Og var han endda, som han skulde være, vilde han alligevel være persona ingrata, en »Slags Spion«, som aldrig vilde smelte sammen med de andre; heller ikke kunde han udrette noget, for han vilde jo altid være i mindretal! Instruxen var Beck villig til at lade approbere af Kirkeraadet, hvis man kunde nå enighed ved fri for-

handling; i tilfælde af uenighed må bestyrelsen have det afgørende ord. En årlig indberetning skulde Kirkeraadet gerne få, men en sådan fremkommer jo allerede i Missions-Tidenden. Bestyrelsen vil gerne lade missionærerne arbejde, hvor bisperne ønsker det — så vidt muligt! Der er ikke folk nok til at forpligte sig uden videre, og skal IM kun arbejde på døde egne — hvor man ingen kollekter får — kan den ikke bære sig økonomisk; den levende menighed skal også nyde godt af missionærerne; men man skal gøre, hvad man kan, og har netop i Randers besluttet sig til at tage et arbejde op på de døde egne¹. Beck glædede sig over, at IM skulde have lov til at arbejde, hvor der er uduelige præster; det vilde ophæve den generende bestemmelse, at missionæren skulde have præstens tilladelse. Endelig m.h.t. klager over missionærerne, så havde man intet mod at forelægge dem for bispem, blot bestyrelsen måtte forbeholde sig sin handlefrihed. I Madsens forslag savnede han en bestemmelse, som sikrede IM.s ejendomme i tilfælde af, at overenskomsten blev hævet; det var vigtigt af hensyn til de mange missionshuse, der endnu ikke var gældfri, og som derfor ikke havde kunnet tilskødes missionen. I det hele taget måtte det være en forudsætning for en overenskomst med bisperne, at den sigtede til *beskyttelse* for IM, ikke dannede udgangspunkt for indgreb i dens frihed. Sådan havde Martensen opfattet sagen i 1881².

Madsen blev forfærdet: alt var jo aftalt, men nu, da man kommer til det konkrete, falder Beck fra og glemmer alle løfter; vil han kun have rettigheder og ikke pligter, nytter forhandling ikke. Det er virkelig sørgeligt, at Beck har så ringe tillid til kirkestyrelsen³. Beck indså, at han var gået for vidt: selvom han var aldrig så lidt grundtvigianer,

¹) se Indre Missions Tidende, 22/8-86, 538 ff. Det drejede sig om Himmerland, Hanherred, Randers-Aarhus-egnen, området mellem Ringsted og Roskilde, mellem Korsør og Slagelse og Lolland-Falster.

²) Til Madsen 28/7-86. Add. 4° 1159.

³) sst. koncept. udat. tidligst 29/7, senest 3/8-86.

måtte han dog indrømme, at skrift var et »dødt Ord«, — mundtlig forhandling var bedre; han vilde slet ikke afslå forslaget, men netop forhandle. Af hensyn til den politiske situation burde man opsætte det hele, og så kunde man i ro og mag tale sig til rette. Når han ikke selv stillede forslag, skyldtes det kun, at det jo ikke var ham, men bisperne, som var interesserede, men netop derfor måtte en ordning sigte på beskyttelse af IM¹.

Da Madsen fik dette brev, tog han strax (6/8-86) over fra Vedbygaard til Ørslev og gav dagen efter Swane besked om resultatet: Beck havde lovet at indgive en fyldig beretning om arbejdet til Kirkeraadet, at lade instruxen approbere af Kirkeraadet, hvis det kunde ske ved en fri forhandling, at lade bisperne rekvirere missionærer hen på egne, hvor de krævedes, »saa vidt muligt«, og at erstatte sit uheldige brev af 28/7 med et nyt. Derimod havde han været urokkelig m.h.t. det af Kirkeraadet valgte medlem i IM.s bestyrelse. Madsen mente, at dette var, hvad man kunde vente at nå, men han frygtede, hvad der kunde ske, når Beck atter fik sovet på sagen². Swane, som imidlertid klart så, at der intet væsentligt var vundet, var skuffet: »at en Mand, der i en Menneskealder har været Lederen af en mægtig, christelig Bevægelse i vor Folkekirke, kunde optræde med en saa hensynsløs Tilsidesættelse af Agtelse overfor et vel ment og vel overvejet Forslag og med en saadan Mangel paa Forstaaelse af, hvad der hører til en Sags Forhandling«. Iøvrigt mente Swane, at det var provst Vahl, der havde influeret på Beck; han har en »reformert« indstilling til bisperråd og den slags ting; Zeuthen derimod var enig med Swane og Madsen³.

Det nye brev fra Beck kom omgående; men det var næsten ordret overensstemmende med brevet af 28/7, blot var tonen lidt neddæmpet; den eneste saglige forandring

¹) Beck til Madsen, sst. 4/8-86.

²) Madsen til Swane, 7/8-86.

³) Swane til Madsen, Add. 4° 1165, B, 9/8-86.

var løftet om at afgive en årlig beretning til Kirkeraadet¹.

Med dette mere end magre resultat måtte Madsen da på Kirkeraadets møde 22/9-86 redegøre for sin mission². Han refererede forhandlingerne, understregede, at de var *optaget på Becks initiativ* — idet han ganske fortav aktionen via Paludan-Müller og Baumann — heller ikke gjorde han noget ud af, at han havde søgt at få Beck til at godtage et af Kirkeraadet valgt medlem i IM.s bestyrelse, men accepterede ganske Becks standpunkt: at de årlige indberetninger vilde give Raadet al tænkelig lejlighed til at følge, hvad der foregik i IM. Derimod lagde han megen vægt på, at bisperne skulde approbere instruxen til missionærerne og optage forhandlinger med bestyrelsen, hvis den blev overtrådt, thi »derved troede han at man naaede, hvad der tilsigtedes. Man bandt Foreningen ved disse Forskrifter og man fik selv Myndighed til at paatale og straffe. Den biskoppelige Myndighed er maaske svagt udtrykt, men han troer at det følger af det biskoppelige Embede, at Biskopperne vilde beholde Overvægten. Kommer det til en Konflikt vil Ministeren støtte Biskopperne, saafremt disse have truffet en rigtig Afgjørelse, og derved vil det rette Tryk være lagt paa Indre Missionsselskabets Bestyrelse. Paa den anden Side maa tages i Betragtning Hensynet til selve Bestyrelsen. Missionen maa stilles saa frit som den har Krav paa uden at Biskoppernes Myndighed trædes for nær«. Madsen nævnte videre, at Beck af hensyn til, at ordningen af 1881 ikke havde stået sin prøve, og at de politiske forhold var så urolige, havde tilrådet udsættelse; men selv mente han, at tiden var inde til aktion. IM kunde i anden generation som så mange andre bevægelser blive en karikatur af sig selv, og dette modvirkes bedst ved dens forbindelse med Folkekirken; ordningen måtte træffes, mens Beck var i live, ellers vidste man aldrig, hvordan det

¹) Renskrift i Add. 4° 1159, trykt Sørensen: a. s. 13 ff.

²) Kirkeraadets Forhandlingsprotokol 1884—86, fol. 327 ff. Kladde til Madsens tale i Add. 4° 1159.

kunde gå. I grunden havde Beck ret i, at et af Kirkeraadet valgt medlem i IM.s bestyrelse vilde blive persona ingrata; at lade IM gøre indstilling til et sådant valg vilde gøre alt illusorisk, og så kedeligt det også var, måtte dette punkt hellere falde; Beck havde lovet alle de oplysninger, man ønskede om virksomheden, og dette var nok, når man da havde med »loyale Mænd« at gøre — hvilket der jo ikke var grund til at tvivle på, at man havde. At Madsen selv i højeste grad betvivlede Becks loyalitet sagde han intet om.

Videre udviklede han, at spørgsmålet om, hvorvidt en præst måtte holde missionærer borte fra sit sogn, sikkert kunde blive afgjort af biskopperne; et forbud mod polemisk optræden fra missionærernes side overfor præsterne var ganske vist ikke omtalt i den nuværende instrux, men Beck var gået ind på det og havde under de mundtlige forhandlinger (dette punkt var jo — jfr. p. 466 — kun nævnt i brevet til Swane, ikke til Beck) erklæret, at han altid instruerede missionærerne derom. Han sluttede med at opsummere sit — af Beck ændrede — forslag i de 8 punkter og anbefalede det på det bedste.

Swane sluttede sig til Madsen og talte for samarbejde med IM.s mægtige bevægelse, ikke blot regulerende og modererende, men også aktivt; der var et godt konservativt element i IM, som måtte imødekommes og støttes; men derefter rykkede oppositionen frem: professor Matzen fandt det meget godt, at IM blev anerkendt, men hvad fik Kirkeraadet til gengæld? Uden et medlem i IM.s bestyrelse — hvad man altså ikke kunde få — var Kirkeraadet ganske magtesløst; ganske vist skulde man have indberetninger, men de vilde jo altid komme bagefter, og skulde der da forhandles med IM.s bestyrelse, og denne måske viste sig vrangvillig, »hvad Myndighed har saa Kirkeraadet«? Det var vigtigt, at der som formand for IM til enhver tid var en mand, Kirkeraadet havde tillid til, og han vilde derfor foreslå, at der optoges en bestemmelse om, »at der om Valget af Bestyrelsens Formand skal forhandles med Kirkeraadet«.

Engelstoft ventede sig ikke noget af Madsens forslag, men han var tilfreds med, at bisperne fik indflydelse på, hvor missionærene skulde virke. Derimod kunde Fog »aldeles ikke slutte sig til Forslaget og vilde for sit Vedkommende modsætte sig det«; bisperne kunde ikke vinde noget ved det, derimod kunde der tabes adskilligt både for dem og for IM. Fog »har følt sig ydmyget ved disse Forhandlinger, han synes at vi alle staae som bedende overfor Beck for at opnaa en Forening, uden at han kan se hvad der derved skal fremmes«. Hvis der sker et overgreb fra IM.s side i Sjællands stift — det er ikke sket hidtil — vil han skrive direkte til Beck og »anmode ham om at ophæve Ulemperne«, og stiller Beck sig velvilligt, ja hvis han blot vil opfylde sit præsteløfte »at vise de geistlige og verdslige Øvrigheder skyldig Føielighed«, er alt i orden, men gør han det ikke, er der intet at gøre, uanset om man har vedtaget Madsens forslag eller ej, med mindre da det drejer sig om så alvorlige ting, at man kan gå til øvrigheden, men »det kan man gjøre uden Forslaget og det samme maa man gjøre efter Forslaget«. Bisperne vil kun tabe ved denne overenskomst: »de vilde binde sig uden at opnaa noget-somhelst derfor«. Fog betegnede ligefrem forslaget som sigtende til at »sætte vort Embede ned« ved at risikere det overfor lægmandsfløjen af IM, som bisperne ikke havde nogen legal indflydelse på: »ville de ikke høre os som Biskopper ville de endnu mindre høre os som Kirkeraad«.

Balslev erkendte, at bisperne trængte til mere kundskab om IM, men vilde nødigt gribe for meget ind; blot kunde han ønske: 1) at bestyrelsen vilde give bisperne besked om, hvilke missionærer der virkede i de enkelte stifter, og hvem deres gejstlige tilsynsmænd var, og 2) at man kunde få en stiftsvis indberetning fra tilsynsmændene om IM.s virksomhed i deres egn. Fog mente, at dette kunde man nemt få ved en blot henvendelse til bestyrelsen. Lind rykkede ud med en oversigt over IM.s virksomhed i Aalborg stift, hvorefter Swane igen talte for Madsens forslag; gennemført vilde det dog i nogen grad binde IM.s bestyrelse, yde

visse garantier for at den ansatte kvalificerede folk og hindre udskejelser. Der var ikke tale om at forhandle på lige fod, men han kunde ikke se, at man bortgav noget af sin værdighed ved at spørge, om IM vilde underkaste sig visse regler, der så vilde medføre, at bestyrelse og missionærer blev »vænnede ind i det Spor at de have Biskopperne at rette sig efter«, hvilket de for øjeblikket absolut ikke havde nogen følelse af forpligtelse til.

Fog fejede alle indvendinger til side: »Vi have haft Vanskelighed nok med at lede Bevægelserne indenfor Præstestanden og kunne ikke vente at lede denne Bevægelse; den eneste del af forslaget, der var mening i, var bestemmelsen om, at halvdelen i IM.s bestyrelse skulde være præster. Clausen understregede, at det var vigtigt for bisperne at kende »de Kræfter der virkede i vore Stifter« og at kunne dirigere missionærene derhen, hvor der var brug for dem. Dertil sluttede Balslev sig: det var rimeligt, at man bad Beck om ordentlig besked om, hvor missionærene virkede. Clausen fremhævede, at det jo endelig var Beck selv, som havde henvendt sig til bisperne (!), og det var vigtigt at få virksomheden i de mange missionshuse under kontrol. Lind og Matzen talte igen for, at IM.s formandsvalg skulde approberes af Kirkeraadet.

Madsen udtalte — ikke uforståeligt — sin forbløffelse over, at man havde »comiteret ham til dette Hverv, naar Udfaldet blev dette« — Fog afbrød, at han ialtfald ikke havde »comiteret« Madsen — det var overraskende at møde et »saa radikalt Synspunkt«, efter at han i et helt år havde »staaet i Breschen for denne Sag«. Han havde anset den for vigtig, og det havde man også givet ham indtryk af ifjor, og Fogs udtalelser nu viste kun, hvor vigtig den var. Det var en kendsgerning, at bisperne ikke havde noget forhold til IM, og det var »en sørgelig Ting«, at det embede, som skal føre tilsyn med forkyndelsen, »staar uden Forhold til en saa uhyre indgribende Bevægelse«. Nu kan bisperne kun gribe ind ved »skandaløse Forhold«, men alle de »smaa

Misgreb«, som giver »daglig Leilighed« til at gribe ind, får de slet ikke kendskab til. Præsterne sukker over denne tilstand, som de står værgeløse overfor, men følger man hans forslag, vil bisperne blive »den regulerende Faktor allevegne«. Det vil ikke trække bispeembedet ned, men tværtimod »bidrage til at give Folk Troen paa Bispeembedet tilbage«; man vil komme til at regne med det som »en levende Magt, som holdende Orden i den daglige Virksomhed og se hen til det som det Embede vi rekurrere til for at værne os mod Synd og Farer« (!). Bisperne risikerer kun noget ved at skyde sagen fra sig.

Matzen, som åbenbart mente, at Fog var gået for vidt, fremhævede, at begge parter dog vandt noget: IM blev anerkendt og dermed styrket overfor »andre Missionssektorer«, og bispernes myndighed blev ialtfald øget; Fog fastholdt sit standpunkt: det var en meget farlig ting at give IM.s prædikanter indtryk af, at bisperne havde garanteret for dem. Der var besvær nok med præsterne »og hvilke Garantier forlanger man ikke af Folk forinden de kunne blive Præster«. Swane erklærede, at der nu om dage stilledes større krav til bisperne end før, og naar nu IM *selv* henvendte sig, var det misligt at »skyde Bevægelsen bort fra sig«¹. Her blev mødet afbrudt.

Næste dag (23/9-86) fortsatte forhandlingen: Fog indledte med en nærmere udredning af sit standpunkt: hans kolleger syntes utvivlsomt, at det var påfaldende, at han havde rejst så stærk modstand mod dette forslag; men det skyldtes hans særlige ansvar som formand. Det pålagde ham indadtil og udadtil, hvor man jo ikke kendte forhandlingerne og derfor naturligt henførte vigtige afgørelser til hans person, en særlig forpligtelse. Han måtte ganske særligt være på vagt, når der fremkom forslag, der efter hans mening vilde anfægte kirkelæren eller vanskeliggøre kirkestyrelsen. Det var ham yderst pinligt — just fordi han altid

¹) Kirkeraadets Forhandlingsprotokol 1884—86, fol. 333 ff.

havde stået sig godt med de »forskjellige Retninger i Kirken, og kun har haft Kamp med Christendommens Fjender« — at skulle drages ind i retnings-kampen. Overfor en ytring af biskop Swane, om at bisperne ikke skulde sætte sig i »Høisædet«¹, vilde han sige, at han »aldrig har attraaet nogen Høihed, og at navnlig det Embede, som han nu beklæder, er givet uden nogen Foranledning eller Ønske fra hans Side, ja mod hans Raad, og kun overtaget af ham, fordi han efter Forholdene ikke troede at turde undslaae sig. Han troer sig, tvert imod at ville sætte sig i Høisædet, at være mere lavkirkelig sindet end Flertallet af Geistligheden for Tiden«; han holdt sig til apostlens ord: ved sandhedens åbenbarelse anbefaler vi os til alle menneskers samvittighed for Guds åsyn — og det smertede ham naturligtvis, at »han har følt at hans Embedsbrødre have stillet sig usympathetisk til ham i denne Bestræbelse«.

Swane svarede, at hans bemærkning ikke gik specielt på Fog, men på alle bisperne: »for at nogen rettelig kunde udfylde Bispeembedet var det ikke nok at forholde sig administrerende, man maatte virke overfor Bevægelserne og ei blive i Høisædet, dette gjorde vi dersom vi ikke vare nede i det Liv der rørte sig i Menighederne dersom vi ei vare nede i Virkeligheden«. Også han var ængstelig for at give skin af, at Kirkeraadet garanterede for lægprædikanterne; men dette spørgsmål måtte kunne løses, vigtigst

¹) Under gårsdagens forhandlinger ytrede Swane i forbindelse med udtalelsen om, at bisperne intet bortgav af deres værdighed ved at forhandle: »Vi blive i Høisædet og vi kunne skride ind naar der begaas Udskeielser«. Denne sætning er atter overstreget i referatet. Forøvrigt havde der i mødet 17/9-86 været skarpe sammenstød mellem Madsen og Fog under diskussionen om trosbekendelsens optagelse i højmesse-liturgien; Madsen vilde have forsagelsen med af hensyn til grundtvigianernes reaktion, men Fog vilde på ingen måde gå med på det (Forhandlingsprotokol 1884—86, fol. 296 ff.). Denne strid blev stærkt medvirkende til, at hele revisionsarbejdet med højmesse-liturgien gik i stå, og det bærende motiv i Fogs holdning var hans skarpe modstand mod alt, som kunde give grundtvigianismen vind i sejlene.

var det at komme i ordnet forhold til IM, så at man virkelig kunde få indflydelse på den. Formen for en ordning var det sekundære. Lind beklagede meget, at Fog følte »at Raadet ikke stillede sig sympathetisk overfor ham«; vel kunde man blive sagligt uenige, men »han troede at turde udtale at vi alle nærrede stor Sympathi for vor Formand«.

Derefter holdtes der afstemning, og man vedtog med 6 stemmer mod 1 at nedsætte en komité til at gøre indstilling i sagen til dens anden behandling. Madsen, Lind og Swane valgtes med henholdsvis 6, 5 og 4 stemmer til medlemmer¹.

Ved anden behandling oplæste Lind komitéens betænkning, som i alt væsentlig støttede Madsens forslag². Fog spurgte, hvem der var »Overenskomstens Subjekter«, og Madsen erklærede, at forslaget skulde underskrives af den samlede IM-bestyrelse, »som derved underkastede Missionen Biskoppernes Tilsyn«. Men derefter fremsatte Fog selv et forslag, ikke til en kontrakt eller overenskomst, men kun som en henstilling til IM³, og Balslev fremkom også med et forslag, dog til en regulær overenskomst; det havde tre punkter, og i følge det forpligtedes IM.s bestyrelse til: 1) at angive for bisperne, hvilke missionærer der virkede i stiftet, og hvem deres tilsynsmænd var, 2) at meddele biser, provster og præsterne (i hvis pastorat IM virkede) en afskrift af missionær-instruxen, der forud måtte være forelagt Kirkeraadet, 3) at aflægge årlig stiftsvis beretning og til enhver tid give biskoppen de oplysninger, han måtte ønske. Dette var alt, hvad der burde kræves, men det kunde man også forlange. Fog mente, at det var klogest at blive ved en henstilling. Lind derimod støttede stadig Madsens forslag, og Clausen holdt bestemt på, at bisperne

¹) sst. fol. 340 ff.

²) sst. fol. 360 f. (27/9-86).

³) sst. fol. 364 f. (28/9-86). Selve forslaget er ikke anført, men når man sammenholder Balslevs forslag med Fogs tale (p. 470) og det endelige forslag fra dem begge, ses det, at det ialtfald har indeholdt en henstilling til IM om, at mindst halvdelen af dens bestyrelsesmedlemmer skulde være præster.

skulde kunne dirigere missionærerne hen til de steder, hvor de tiltrængtes. Fog mente, at bestyrelsen vilde være villig til at rette sig efter sådanne ønsker, om de fremsattes. Madsen holdt endnu en lang apologi for sit forslag: bisperne vilde pådrage sig et stort ansvar, om IM skejede ud, uden at de havde gjort noget for at hindre det. Ændringsforslagene vilde være virkningsløse; hvis ikke bisperne blev overordnet i forhold til IM.s bestyrelse, vilde der intet være vundet; hans forslag var rent defensivt: gik kun ud på at hindre missionærerne i at fortrædige den folkekirkelige forkyndelse; og det var reelt en opgave, som påhvilede bispeembedet: forekomme falsk lære og værgе Folkekirken. Igen understregede han, at bisperne — om man ikke godtog hans forslag — kun kunde skride ind, når der forelå oplagte skandaler. I 25 år var der overhovedet kun den ene gang (i Thy) blevet skredet ind, skønt enhver vidste, at præsterne daglig plagedes af missionærernes virksomhed, fordi instruxen ikke blev holdt. Under den foreslåede ordning vil præsterne få mod til at træde op imod overgreb; og dog vil anker næppe blive talrige, fordi der vil komme en almindelig følelse af, at der nu var andre end bestyrelsen til at overholde instruxen, både hos bestyrelsen og de tilsynshavende præster. Men forslaget havde ikke blot disse negative formål; han var overbevist om, at IM vilde komme til at virke langt »frugtbarere«, når den trådte i forhold til Folkekirken. Fog havde sagt, at bisperne befandt sig i en ydmygende situation (p. 469), men det virkeligt ydmygende var, at IM så ganske havde kunnet undvære »Bispeembedets Medvirkning og Tilsyn, men det er ingen Ydmygelse naar de komme til os og bede os om at overtage en Autoritets Stilling overfor dem« (!).

Balslev anbefalede sit forslag, og Fog erklærede, at han ikke havde kaldt det ydmygende at henvende sig til IM, men at *han* havde »følt sig ydmyget ved disse Forhandlinger. Det forekom ham at være ydmygende at Indre Mission skulde til for at sætte vor Stilling i Relief«. Mad-

sens forslag om en dømmende myndighed hos bisperne (p. 451 ff.) kan overhovedet ikke gennemføres. Atter sukkede Fog over, så svært det var at styre præsterne, hvordan da ikke med missionærerne »som vi slet ingen Indflydelse have paa, og over hvem vi ingen Magt have. Det er ydmygende at paatage sig noget, som man aldeles ei kan udføre«. Uden magt til at exekvere dommene vil forslaget slet ingen betydning få. Engelstoft sluttede sig hertil: »det synes som man der efter (Madsens forslag) vil tilveiebringe en egen Art kirkelig Virksomhed hvor Indre Missionærerne skulle spille Hovedrollen. Man sender en Mængde Mennesker ud for at prædike som i Virkeligheden ikke ere skikkede dertil, og det er os umuligt at kontrollere dem eller indvirke paa dem«. Dette kan aldrig blive bispernes opgave. Clausen understregede sin tilslutning til Madsen, og dermed afbrødes forhandlingerne¹.

29/9-86 sluttedes sagens behandling: Fog og Balslev havde samarbejdet deres respektive forslag; henvendelsen til IM skulde kun have karakter af anmodning, og den indeholdt følgende punkter: 1) at mindst halvdelen af bestyrelsen, formanden inclusive, skulde være gejstlige, 2) at bisperne stiftsvis skulde have oplysninger om missionærer og tilsynshavende indenfor stiftet, 3) at bisperne skulde have instruxen til missionærerne tilsendt, og at den skulde indeholde: a) at missionærerne ikke måtte holde forsamling efter offentlig indbydelse uden sognepræstens tilladelse², b) ikke ytre sig polemisk eller nedsættende om Folkekirkens præster, og endelig 4) at Kirkeraadets Medlemmer skulde have tilstillet en årlig beretning om missionsvirksomheden³.

Lind spurgte, om dette var de yderste indrømmelser,

¹) sst. fol. 365 f. fortsat i Forhandlingsprotokol 1886—92, fol. 1 f.

²) Dette stod allerede i IM.s love af 23/10-85 (Blauenfeldt: a. s. 229) og stammede fra instruxen af 1881.

³) Kirkeraadets Forhandlingsprotokol 1886—92, fol. 3, jfr. kopi i Add. 4° 1159.

forslagsstillerne kunde gå med til, for i så fald vilde han foretrække dette for slet intet og håbe, at det kun var begyndelsen til en nærmere kontakt med IM. Swane beklagede meget dette forslag, men når det var Fogs og Balslevs sidste ord, var der jo intet at stille op; han vilde betragte det som en ulykke, om der slet intet skete, og vilde derfor gå ind på det nye forslag. Madsen stillede sig — tydeligt dybt skuffet — ved siden af Swane, Clausen gjorde i en længere tale det samme; der var jo intet at stille op, men han forstod slet ikke modstanden mod Madsens udmærkede forslag. Balslev talte for sit og Fogs fællesforslag og advarede tilhængerne af Madsens forslag mod at regne IM for en fjendtlig magt, som man skulde tiltage sig en »dømmende« stilling overfor. Madsen replicerede, at det jo netop var den fløj af Kirkeraadet, som stod IM nærmest, der gik ind for hans forslag. Ved afstemningen vedtoges Balslev-Fogs forslag enstemmigt, »hvorefter den af dem forelagte Skrivelse til Missionens Bestyrelse blev underskrevet af samtlige Raadets Medlemmer for at tilstilles Bestyrelsen. Udvalgets Forslag bortfaldt derefter«¹.

Nederlaget var i enhver henseende P. Madsens. Hans kamp for bispemagtens udvidelse blev resultatløs, og forsøget på at inkorporere »Landmissionen« under det folkekirkelige tilsyn — til des mere betryggelse af hans hjertebarn: Kbhvns IM — slog helt fejl. Det dobbelte intrigespil for at få Beck til at indlede forhandlinger med Kirkeraadet og for at få rådets medlemmer til at tro, at det virkelig var Beck, som havde ønsket forbindelsen, førte ikke til noget. Bisperne Lind-Swane-Clausen havde vel støttet ham, men koalitionen Balslev-Fog, støttet af Engelstoft-Matzen, blev ham for stærk. Han var utvivlsomt meget skuffet: da der 1887 skulde være nyvalg i fakultetet af kirkerådsmedlemmet, gled Madsen på grund af en række besynder-

¹) sst. fol. 3 f. Den officielle skrivelse (kopi i Add. 4° 1159) blev dog kun underskrevet af Balslev og Fog.

lige friktioner og manipulationer ud¹, men det var ham nærmest en lettelse, navnlig når han tænkte på Fogs umedgørlighed året før², og i sine venne-breve til Schousboe og Jacobi fulgte han Fog og hele »bispegårdens klike« med vågen kritik³.

Den virkelige sejrherre var Vilhelm Beck. Hvor meget af Madsens rænkespil, han har gennemskuet, er ikke let at sige. Øjensynlig bevarede han mere tillid til Madsen end omvendt — for jo mere striden mellem de to missioner tilspidsedes, des mere forbitret og hadsk blev Madsens private omtale af Beck⁴ — men det må ialtfald have været ham en ren fryd at forelægge Kirkeraadets skrivelse for sit bestyrelsesmøde i Næstved 9—11. nov. 86 og at lade den vedtage følgende svar: »Paa Kirkeraadets velvillige Henvendelse . . . skulle vi herved svare, at vi med Beredvillighed gaa ind paa de deri indeholdte Anmodninger som alle skulle blive opfyldte. Kun maa, da nye Instruxer skulle udfærdiges, denne Foranstaltning opsættes indtil Sommermødet 1887, da Bestyrelsen samles med Missionens Udsen-

¹) Swane til Madsen, Add. 4° 1165, A, 19/5, 29/6-87; Madsen til Swane, 8/6-87. Striden opstod ved den stadige indbyrdes rivalisering mellem Madsen, Fredrik Nielsen og H. Scharling.

²) Madsen til Jacobi, Add. 4° 1165, D, 2/5-87.

³) f. ex. Madsen til Schousboe, Add. 4° 1165, C. 14/10-88, 2/12-88, 1/11-89, 22/3-91, 29/12-92, 13/12-92, 6/5-94. Det er højst karakteristisk, at Madsen og Skat Rørdam — hvem han i 1870'ne heldigt holdt ude af fakultetet, for at ikke grundtvigianismen skulde få for stor indflydelse — fandt hinanden i modsætningen til Fog. 1895 bad Rørdam (Ad. 4° 1165 10/4-95) Madsen læse korrektur på sit hyrdebrev og især på dets passus om Fog; Rørdam indrømmede, at det var magert, hvad han havde skrevet, men mere kunde han ikke med sandhed sige, og han regnede med, at Madsen var af samme mening.

⁴) Madsen til Jacobi, 28/9-89, 23/7-91 (Madsen vil besøge Jacobi, men håber, at han ikke møder Beck der, »thi at spille Tiden med ham og hans Sludder vilde være utaaleligt«), 13/5-93, 16/6-93, 28/2-94, 23/12-94, 16/3-95 (hvor han i anledning af bibelkritikstriden erklærer, at Beck bevidst lyver om Madsen, men dels vil hans publikum nu have det sådan, dels vil han Universitetet til livs), jfr. Madsen til Schousboe, 25/1-89, 7/3-90, 21/1-93, 23/12-94, 28/7-95.

dinge, fordi vi ønske at overlevere Instruxerne til disse med en mundtlig Forklaring af Anledningen til Forandringen. Den aarlige Indberetning om Missionens Virksomhed ønske vi helst at indsende ved Midsommertid. Vi finde Anledning til at bemærke at vi ved Meddelelsen om hvilke Indre Missionærer der findes i hvert Stift, henholde os til Vedkommendes Hjemsted, medens han maaskee har en Deel af sin Virksomhed i et andet Stift. Vi haabe at dette nærmere Forhold mellem Danmarks Biskopper og Indre Mission maa blive til Fremme og Beskyttelse for denne og til Velsignelse for den danske Folkekirke¹.

Ikke mindst i understregningen af, at nyordningen skulde tjene til IM.s beskyttelse, ligger en tydelig sejr for Becks standpunkt, og når det siges, at årsberetningen først vil blive indsendt ved midsommer, og at kun missionærernes hjemsted, ikke deres virksomhedsområde vil blive opgivet, er også det en klar tilkendegivelse af, hvem der havde trukket det længste strå. IM har kunnet fejre sit 25-års-jubilæum som »kirkelig Forening« med glæde. Kampen med Kirkeraadet var endt med en konsolidering af bevægelsens indre styrke; de netop samtidigt begyndte Bethesdamøder betød i første omgang (indtil 1892) også en kirkelig anerkendelse, som var højst velkommen. Med rette understreger IM.s historiograf året 1886 som et højdepunkt i bevægelsens gode forhold til præsterne, til kirkestyrelsen og til Folket².

¹) Kirkeraadets Forhandlingsprotokol 1886—92, fol. 16 f. jfr. Indre Missions Tidende, 5/6-87, 354 f.: »det er værd at være glad over, at Indre Mission nu staar som en af Danmarks Biskopper anerkendt fri Virksomhed, set paa af disse med velvillige Øjne«.

²) Blauenfeldt: a. s. 231 ff. Blauenfeldt har ikke kendt noget til indholdet af forhandlingerne mellem Beck og Madsen, men sejrstemningen har han tydeligt fornemmet: »Og mens i 1861 næppe nogen af Rigets Biskopper værdigede den indre Mission et Blik, er den nu i Aarenes Løb bleven saa stor og mægtig, at selve det kirkelige Raad værdiger den adskillige Tanker, vist endda i 1885 i et Forslag i Retning af »at faa fat paa Missionen som statskirkelig Institution«.

Løvrigt opsagde Indre Mission senere aftalen med Kirkerådet; da systemskiftet havde fundet sted, og den reviderede lov om kirkers brug (15/5—03) var trådt i kraft, meddelte provst Zeuthen, der nu var Indre Missions formand, bisperne, at man i missionær-instruxen havde strøget den passus, der bød missionærerne kun at holde offentlige forsamlinger i forståelse med præsten; det måtte følge af lov om kirkers brug, at en præst ikke i sit sogn kan have en myndighed, som han ikke længere har i sin kirke. Desuden havde man udeladt bestemmelsen om, at missionærerne ikke måtte ytre sig nedsættende om præsterne, for det må stå enhver frit at udtale sig om præster, som han vil, og denne bestemmelse har af missionærerne været følt som et hårdt tryk på deres samvittighed¹.

¹) Brevet, som formentlig er sendt enslydende til alle bisperne, er her gengivet efter Zeuthens skrivelse til Fredrik Nielsen 8/9-04 (i dennes arkiv i Det kgl. Bibl. Ut. 155).